

CONSIDERAȚII PRIVIND NOILE REPERE ALE EDUCAȚIEI INTERCULTURALE ÎN ȘCOALĂ

MARIA CONDOR*

monica.chira@orange-ft-group.com

Abstract: *UNESCO's report on education in XXI century, education is represented as resting on four parts, the four basic components of education: learning to know, to do, to live with others and learning to be.¹ These four complementary roles of education are inseparable from each other, and converge towards the emancipation of the individual is itself regarded as the ability to participate in a full citizenship in an open and democratic society.*

Keywords: *development, intercultural education, equality of opportunity, cultural plurality, spiritual specificity, cultural communication, intercultural relations.*

1. Educația interculturală: obiective și principii

Educația interculturală corespunde celui de-al treilea reper al educației: deprinderea de a trăi împreună cu ceilalți. Comisia Internațională pentru educația secolului XXI pune accentul pe această componentă a educației, ca fiind una vitală în dezvoltarea unei societăți armonioase. Acest reper se referă la deprinderea de a trăi împreună cu ceilalți, „prin dezvoltarea cunoașterii celuilalt, a istoriei sale, a tradițiilor și a spiritualității sale”.

Societățile europene actuale, plurale din punct de vedere etnic și cultural, dar și din perspectiva identităților și a intereselor, sunt arena conviețuirii împreună cu alterități tot mai evidente și tot mai vocale. În aceste condiții, este imperativ ca generațiile aflate în procesul socializării să deprindă abilități de bază care să permită o conviețuire pașnică cu grupuri care revendică diferența, fie ea etnică, identitară, culturală sau de interese.

---

* Lect. univ. dr., - Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

¹ Delors, J., *L'éducation: un trésor est cache dedans. Rapport a l'UNESCO de la Commission Internationale pour l'éducation du vingt et unième siècle* (extrase), Paris, Editions Odile Jacob, 1996, p. 18.

Diversitatea culturală este o realitate care trebuie dezvoltată în mediul școlar, deoarece pluritatea culturală presupune nu numai aspectul apărării diferențelor, ci și a dialogului cultural, care arată că fiecare trebuie să contribuie la dezvoltarea experienței umane și că fiecare dintre ele este un efort de universalizare a unei experiențe particulare.

Obiectivul general al educației interculturale este acela de a facilita deprinderea acestor abilități de conviețuire în societatea plurală a zilelor noastre.

Mai specific, obiectivele educației interculturale privesc câteva repere: dobândirea cunoașterii în domeniul culturii în general și a culturii proprii în particular, inclusiv în ceea ce privește impactul acesteia asupra comportamentelor indivizilor și grupurilor. Reflecția asupra propriei culturi precede reflecția asupra culturii alterității².

Al doilea obiectiv este conștientizarea cauzelor și rădăcinilor propriilor determinări culturale, a stereotipurilor, a prejudecăților proprii, precum și identificarea acestora la ceilalți. Odată cu această conștientizare, se urmărește deprinderea capacității de a relativiza perspectivele și punctele de vedere, precum și de a dezvolta abilități de comunicare cu ceilalți.

Al treilea obiectiv este formarea unor atitudini pozitive care să fie aplicate în cadrul unei societăți plurale: respectul pentru diversitate, pentru identitatea celor percepuți ca fiind diferiți și implicit, respingerea atitudinilor intolerante și discriminatorii față de aceștia.

Cel de-al patrulea obiectiv al educației interculturale privește stimularea unei participări active în sensul aplicării principiilor pluraliste și a combaterii rasismului, xenofobiei și a discriminării.

Obiectivele enumerate mai sus se află într-o ordine crescătoare a complexității deprinderilor necesare pentru îndeplinirea lor. Astfel, primele stadii implică deprinderi legate de operații cognitive: reflecție, identificarea unor aspecte culturale, conștientizarea anumitor procese. Ultimele două obiective necesită însă asumarea unui rol activ de către individ: respectul pentru diversitate și respingerea atitudinilor discriminatorii se află pe axa acțiunii, mult mai mult decât pe axa de reflecție cognitivă a primelor obiective. Iar ultimul obiectiv este prin

---

² Ideile din paragraful de față provin din documentul *Obiectivele și cadrul metodologic al educației interculturale*, elaborat de Institutul Intercultural Timișoara în cadrul proiectului *Dromesqere Euroskola*. Documentele aferente acestui proiect se pot consulta la www.dromesqere.net, accesat în aprilie 2010.

exelență unul al acțiunii concrete, al implicării civice active în combaterea atitudinilor contrare principiilor educației interculturale. Această trecere de la pasiv la activ se desfășoară în paralel cu internalizarea principiilor educației interculturale de către individul expus intervenției în acest domeniu. Fără internalizarea valorilor descoperite la primele două obiective, individul nu poate trece la acțiunea concretă pe care o țintesc ultimele două obiective ale educației interculturale, iar aceasta nu-și îndeplinește în totalitate obiectivele propuse. De aceea, parcursul trebuie să fie complet, progresia să meargă până la capăt, și intervenția să atingă nivelul de profunzime la care valorile sunt internalizate de către individ.

Aprofundarea valorilor și a principiilor educației interculturale presupune un set de principii de bază. În primul rând, eterogenitatea este considerată o normă (ca termen din care s-a derivat conceptul de „normalitate”), și nu un handicap necesitând sprijin suplimentar³.

Această eterogenitate, ca respingere a omogenității etnice, culturale, identitare și de interese reprezintă negarea totalitarismului și un mijloc de garantare a valorilor societății deschise și democratice. În același timp, educația interculturală nu este un mod de a nivela sau de a compensa inegalitățile, ci un mijloc de deprindere a egalității.

Un alt principiu al educației interculturale este ideea că indivizii, și implicit grupurile din care fac parte, sunt supuse în permanență unui proces de metisaj producător de diversitate continuă⁴. De notat aici este convergența acestui principiu cu percepțiile constructiviste ale conceptului de cultură, conform cărora orice cultură este în permanentă schimbare datorită permeabilității sale la influențe din exterior. În momentul în care se asumă ideea de dinamică permanentă a oricărei culturi, prejudecățile de tip esențialist și stereotipurile rigide sunt mai vulnerabile și mai ușor de demontat.

Educația interculturală promovează și un anumit tip de dinamică de natură cognitivă a elevului. Este vorba de deprinderea unei mișcări de deplasare, de la centrul pe care îl reprezintă propria cultură și propriile norme, înspre exterior, pentru a putea privi către valorile alterității, pe cât posibil, din punctul de vedere al celuilalt⁵. Acest principiu pare dificil de

---

³ Meunier, O., *Approches interculturelles en éducation. Etude comparative internationale*, Institut National de Recherche Pédagogique, Lyon, 2007, p. 12.

⁴ Meunier, O., *Approches interculturelles en éducation. Etude comparative internationale*, Institut National de Recherche Pédagogique, Lyon, 2007, p. 12.

⁵ Meunier, O., *Approches interculturelles en éducation. Etude comparative internationale*, Institut National de Recherche Pédagogique, Lyon, 2007, p. 12.

pus în practică, având în vedere că orice individ este produsul propriei culturi. Din acest punct de vedere, nu există posibilitatea unei stări de *tabula rasa*, prin care individul se poate „descotorosi” în totalitate de valorile internalizate prin educație. Însă ceea ce educația interculturală aduce în acest proces de relativizare a propriilor valori este deprinderea deschiderii către alteritate, pentru a o putea înțelege din prisma valorilor sale.

Această relativizare a propriilor valori trebuie să se realizeze într-un mediu de interacțiune continuă și reciprocă. Judecățile de valoare sunt înlăturate, diferența nu mai este stigmatizată, ci dimpotrivă, se pune accentul pe ceea ce indivizii au în comun, ceea ce le permite folosirea aceluiasi limbaj, înțelegerea și favorizarea reciprocă. Astfel, educația interculturală nu se adresează doar celor minoritari, ci deopotrivă membrilor majorității, care au aceeași datorie de a relativiza propriile valori, de a combate judecățile de valoare stigmatizante și de a-i valoriza pe ceilalți. Educația interculturală promovează un dialog constant, de pe poziții de egalitate.

Una din dezbaterile referitoare la educația interculturală (de fapt, „multiculturală”, deoarece dezbaterile se situa în anii '80 în Marea Britanie), se referă la dihotomia percepută între educația multiculturală și educația antirasistă⁶.

În fapt, Fyfe arată că dezbaterile sunt sterile, dar și contraproductive, deoarece din moment ce principiile educației sunt cele enumerate mai sus, etichetarea tipului de educație propovăduit este secundară scopului de promovare a principiilor drepturilor omului prin intermediul educației. Astfel, educația antirasistă și cea multiculturală se completează și se potențează reciproc, fiind în fapt doar curente ale unor orientări politice diferite, dar cu scop similar (educația multiculturală fiind percepută a fi de sorginte liberală, iar cea antirasistă, cu caracter radical și militant, mai violentă și mai directă, de stânga)⁷.

Am ales în mod conștient să nu ne oprim asupra dezbaterilor terminologice de acest fel. Este posibilă conceptualizarea unei serii de dihotomii dintre concepte înrudite, cum ar fi educația interculturală/educația

---

⁶ Fyfe, A., „Multicultural or Anti-Racist Education: the Irrelevant Debate”, în Fyfe, A., Figueroa, P., *Education for Cultural Diversity. The Challenge for a New Era*, Routledge, Londra, New York, 1993, pp. 37-46.

⁷ Robin, Grinter, citat în Fyfe, A., „Multicultural or Anti-Racist Education: the Irrelevant Debate”, în Fyfe, A., Figueroa, P., *Education for Cultural Diversity. The Challenge for a New Era*, Routledge, Londra, New York, p. 43.

pentru diversitate, educația interculturală/educația incluzivă, educația interculturală/educația „anti-bias” etc.⁸ Anterior, am argumentat preferința noastră pentru termenul de „educație interculturală” și implicațiile acestei alegeri din punct de vedere conceptual.

Considerând că importante sunt principiile și procesele pe care se bazează educația interculturală, și nu etichetele impuse acestui tip de educație, am ales să evidențiem principiile esențiale ale educației interculturale.

Odată principiile generale ale educației interculturale expuse, vom aprofunda conceptul în continuare, prin analiza dimensiunilor acestuia, precum și a factorilor și proceselor activate în punerea în practică a educației interculturale.

2. Educația interculturală: dimensiuni

Educația interculturală este un „concept integrator”⁹, etalat pe mai multe **dimensiuni**, și la care participă o multitudine de **actori** printr-un număr de **procese**. În cele ce urmează, vom operaționaliza așadar conceptul, schițând elementele necesare unei înțelegeri profunde a educației interculturale.

Cum era de așteptat, numeroșii autori care s-au aplecat asupra educației interculturale au conceptualizat în mod diferit sistemul de procese pe care îl angrenează educația interculturală în aplicarea sa în practică. Pentru o simplificare analitică, am preferat însă să ne referim în primă instanță la două dimensiuni majore ale educației interculturale. Aplicarea principiilor acestuia presupune, concomitent, respectul diversității, și cel al echității¹⁰. Pe aceste două axe se bazează, în practică, atât conținuturile, cât și procesele pedagogice proprii educației interculturale.

Dimensiunea diversității reprezintă prima axă pe care se plasează conținuturile educației interculturale. În acord cu principiile enumerate anterior, în cadrul educației interculturale, interesul pentru oglindirea diversității se manifestă în mai multe direcții. În primă instanță, este vorba

---

⁸ O tipologie a acestor dihotomii și explicitarea diferențelor percepute între termeni se poate găsi în Nedelcu, A., *Învățarea interculturală în școală. Ghid pentru cadrele didactice*, Humanitas Educațional, București, 2004, pp. 25-28.

⁹ A., Nedelcu, *Fundamentele educației interculturale*, Ed. Polirom, Iași, 2008, p. 42.

¹⁰ P., Batelaan, *Le nouveau défi interculturel lance a l'éducation: la diversité religieuse et le dialogue en Europe*, (DGIV/EDU/DIAL (2003)), Consiliul Europei, Strasbourg, 2003, p. 7.

de redarea realității sociale ca fiind compusă din elemente diverse (grupuri, indivizi, interese...).

Sensibilizarea elevului la această realitate plurală este o condiție *sine qua non* a abordării eficiente a conceptelor proprii educației interculturale. Ca atare, suporturile pedagogice ale întregii curricule trebuie să reflecte această pluralitate de puncte de vedere, prin care diversitatea și, implicit, alteritatea, vor deveni ulterior inteligibile. Din perspectiva educației interculturale, realitatea trebuie redată din unghiuri diferite, permițând astfel coexistența unor versiuni care reflectă diversitatea reală a punctelor de vedere din societatea pluralistă.

Tot pe axa diversității se află și preocuparea pedagogică de a oferi elevului posibilitatea de a comunica și de a coopera cu ceilalți în cadrul unor grupuri eterogene¹¹. Acestea au menirea de a reflecta diversitatea punctelor de vedere, de a familiariza elevul cu existența unor perspective diferite de a sa.

Cea de-a doua dimensiune a educației interculturale se referă la echitate. În strânsă legătură cu prima dimensiune a diversității, miza majoră a axei echității este înțelegerea faptului că alte puncte de vedere pot fi la fel de valabile și poate la fel de „corecte” ca și propria perspectivă, odată ce sunt evaluate cu ajutorul criteriilor „celuilalt”. Astfel, practica pedagogică trebuie să se axeze pe valorizarea punctelor de vedere „diferite”, pe faptul că acestea au tot atâta legitimitate ca și propria percepție. Este vorba, pe scurt, de punerea în aplicare a principiilor relativismului cultural, însă la micronivelul gândirii individului.

Această dimensiune a educației interculturale presupune, de asemenea, abordarea conceptelor legate de drepturile omului (căci toți indivizii se nasc *egali*) și conștientizarea de către elev a practicilor de intoleranță, discriminare și rasism, care contravin principiilor drepturilor omului.

Pentru aplicarea acestor principii de către elevi, este esențial, în primă instanță, ca acestea să fie respectate inclusiv de către cadrele didactice în mediul clasei și al școlii. Astfel, echitatea accesului la resurse educaționale, a participării la actul educativ, dar și echitatea din punct de vedere al așteptărilor față de performanțele școlare și de competențele copiilor, sunt condiții fără de care elevul nu va conștientiza cu ușurință necesitatea de a respecta, la rândul său, principiul echității.

---

¹¹ P., Batelaan, *Le nouveau défi interculturel lance a l'éducation: la diversité religieuse et le dialogue en Europe*, (DGIV/EDU/DIAL (2003)), Consiliul Europei, Strasbourg, 2003, p. 7.

Se poate observa din cadrul schițat în rândurile de mai sus că cele două dimensiuni pe care le-am ales pentru analiza educației interculturale urmează îndeaproape principiile acesteia, analizate.

Pentru o aprofundare a conceptului este necesară însă și o analiză detaliată a factorilor și proceselor prin care educația interculturală este pusă în aplicare în practica pedagogică.

BIBLIOGRAFIE

1. Antonesei, L., (1996), *Paideia. Fundamentele culturale ale educației*, Iași, Ed. Polirom.
2. Batelaan, P., (2003), *Le nouveau défi interculturel lance a l'éducation: la diversité religieuse et le dialogue en Europe*, Strasbourg, Consiliul Europei.
3. Bennett, M.J., (1993), *Education for the intercultural experience*, Maine.
4. Birzea, C., (1994), *Arta și știința educației*, București, E.D.P, R.A..
5. Conseil de l'Europe, (1992), *Intercultural Learning for Human Right*, Strasbourg.
6. Cucos, C., (2000), *Educația – dimensiuni culturale și interculturale*, Iași, Ed. Polirom.
7. Delors, J., (1996), *L'éducatons: un trésor est cache dedans*, Paris, Ed. Edition Odile Jacob.
8. Figueroa, P., *Education for Cultural Diversity. The Challenge for a New Era*, Routledge, Londra, New York.
9. Fyfe, A., (1993), „*Multicultural or Anti-Rasist Education: the Irrelevant Debate*”, în Fyfe, A., Figueroa, P., *Education for Cultural Diversity. The Challenge for a New Era*, Routledge, Londra, New York.
10. Gilbert, A., (2003), *Concepte ale învățării interculturale, în învățarea interculturală*, Strasbourg.
11. Meunier, O., (2007), *Approches interculturelles en education. Etude comparative internationale*, Institut National de Recherche Pédagogique, Lyon.
12. Nedelcu, A., (2008), *Fundamentele educației interculturale*, Iași, Ed. Polirom.
13. Robin Grinter, citat în Fyfe, A., „*Multicultural or Anti-Rasist Education: the Irrelevant Debate*”, în Fyfe, A.